

Joanna Dziadowiec-Greganić

Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie

Dziedzictwo rzemieślnicze i rękodzielnicze Gminy Wiśniowa w działaniu

Praca jest wynikiem konieczności zewnętrznej.
Twórczość jest wynikiem konieczności wewnętrznej.
[motto Beskid Art Deco z Poznachowic Dolnych]

Wielokontekstowe i wielowymiarowe badania dziedzictwa od jakiegoś czasu robią zawrotną karierę na świecie zarówno wśród rozmaitych interesariuszy, wśród których wymienić można m.in. akademików i badaczy różnych dyscyplin, szeroko pojętych praktyków: polityków, urzędników, animatorów, edukatorów, menadżerów i innych działaczy w obszarze kultury, regionalistów, folklorystów, jak i bezpośrednich różnorodnych właścicieli danej spuścizny kulturowej, których akty prawa międzynarodowego w zakresie dziedzictwa ochrzciły mianem depozytariuszy. W ostatnich latach „trend” studiów nad dziedzictwem: materialnym i niematerialnym rozwija się również w Polsce. Jednym z działań, które z pełną świadomością można zaklasyfikować do wspomnianego powyżej nurtu badawczego oraz ruchu kulturalno-społecznego są badania oraz działania animacyjne tradycyjnych profesji, a dokładniej, szeroko pojętego dziedzictwa rzemieślniczego i rękodzielniczego, prowadzone wspólnie przez pracowników i współpracowników Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie oraz Gminnego Ośrodka Kultury i Sportu w Wiśniowej terenie Gminy Wiśniowa.

Gmina Wiśniowa (powiat myślenicki, województwo małopolskie) to teren pograniczny. Zlokalizowana jest na pograniczu trzech regionów zamieszkałych przez różne grupy etnograficzne:

- górale: Zagórzanie i Kliszczacy (część południowa za pasmem Lubomira i Łysiny);
- Lachy Limanowskie (część wschodnia i południowo wschodnia);
- Krakowiacy Zachodni (część zachodnia i północna).

Wedle podziałów etnograficznych (które ukazują mapy zasięgu grup etnograficznych w Małopolsce) gmina Wiśniowa (z wyjątkiem Węglówki) należy do Krakowiaków Zachodnich. Niemniej jednak uformowane odgórnie podziały etnograficzne nie zawsze idą w parze z tożsamością regionalną. Tak właśnie jest w przypadku mieszkańców gminy Wiśniowa. Wstępnie wykazały to badania Olgi Radziszewskiej i Moniki Brytan przeprowadzone w roku 2017¹. Wedle wyników, mieszkańcy Wiśniowej mają wątpliwości co do swojej tożsamości regionalnej.

Wiedzą, że nie są góralami (tak nazywają węglowian), ale nie są pewni, czy są Krakowiakami lub Lachami. Odpowiada za to pograniczność ich małej ojczyzny, w czym należy widzieć korzyść. Tereny pograniczne, gdzie ścierają się, konkurują lub splatają gwary i kultury, są znacznie ciekawsze niż obszary zlokalizowane centralnie. Górale, Lachy i Krakowiacy od wielu lat są przedmiotem badań dialektologicznych, etnograficznych, folklorystycznych (...). Inaczej jest w przypadku Wiśniowej – o gwarze i kulturze tej części Małopolski wiadomo naprawdę niewiele [Rak 2018: 11-12].

Dodatkowo sprawę komplikuje pewien niefortunny termin jaki obszarowi temu nadali etnografowie: „teren przejściowy”. Nie będzie nadużyciem kiedy napiszemy, że stał się on wręcz punktem zapalnym, który sprawił, że tzw. świadomi swoich korzeni i refleksyjni przedstawiciele lokanej społeczności dodatkowo zaangażowani w jej życie kulturalno-społeczne poczuli się jawnie wykluczeni. „Teren przejściowy”, czyli jaki? – padało podczas spotkań z mieszkańcami gminy. Pojawiły się wręcz hasła typu: „kto nas przeszedł? Skąd? I na którą stronę?” W odpowiedzi na takie ich zaszufładowanie połączone – jak sami twierdzą – ze współczesnym omijaniem ich regionu przez badaczy², w myśl modnych dziś tzw. aktywnych, sprawczych podejść do dziedzictwa i pamięci kulturowej, postanowili

¹ Wyniki tych badań zaprezentowane zostały w formie referatu pt. *Próba określenia tożsamości regionalnej mieszkańców gminy Wiśniowa* podczas 3. edycji konferencji „Nasz Język Ojczysty” – „Różne oblicza tożsamości”, która odbyła się w marcu 2018 roku na Wydziale Polonistyki UJ.

² Podczas gdy o sąsiadach powstały całe monografie, o obyczajach, stroju i tradycji Gminy Wiśniowa istnieje jedynie wzmianka w Monografii Powiatu Myślenickiego. Możliwa ona była dzięki profesorowi Romanowi Reinfussowi, który odwiedził te rejony w latach 60-tych ubiegłego wieku.

wziąć sprawy w swoje ręce. Sami nawiązali współpracę z ośrodkami akademickimi i badawczymi. W pierwszej kolejności wzięto na warsztat lokalną gwarę. W 2017 roku na terenie gminy w ramach programu Narodowego Centrum Kultury „Ojczysty – dodaj do ulubionych” realizowany był projekt „Wiśniowsko godka – językowe dziedzictwo Wiśniowej”. Organizatorem był Gminny Ośrodek Kultury i Sportu w Wiśniowej we współpracy z Sekcją Dialektologii i Socjolingwistyki Koła Naukowego Językoznawców Studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego im. Mieczysława Karasia, Gminą Wiśniowa oraz Fundacją Sztuki, Przygody i Przyjemności ARTS. Projekt kontynuowany był również w roku 2018 a jego efektem jest świeżo wydana publikacja *Słownictwo i kultura ludowa Gminy Wiśniowa* składająca się z trzech części: 1. słownika; 2. opisów wybranych zwyczajów i obrzędów ludowych (hasel tematycznych) praktykowanych w gminie w dalszym ciągu; 3. transkrypcji tekstów gwarowych. Oprócz działań mających na celu opisanie gwary wiśniowian w trakcie realizacji projektu na różne sposoby starano się też promować szeroko pojętą kulturę ludową regionu. Jednymi z najważniejszych przedsięwzięć były: przywrócenie i jednoczesne poszerzenie formuły lokalnych przeglądów śpiewaków i gawędziarzy³ oraz organizacja serii warsztatów i wykładów na temat wiśniowskiego folkloru oraz charakterystycznych dla tych terenów cech gwarowych w przedszkolach, szkołach podstawowych oraz gimnazjach.

Szybko okazało się, że badania dziedzictwa językowego oraz różnego rodzaju działania skierowane na jego promocję rozbudziły w mieszkańcach chęci do rozszerzenia ich o kolejne aspekty wiśniowskiego dziedzictwa. Tak zrodził się pomysł by w następnej kolejności zająć się szeroko pojętym dziedzictwem rękodzielniczym i rzemieślniczym⁴. Dwuletni projekt „Wiśniowski Jarmark Rzemiosł i Zawodów Tradycyjnych – lokalna tradycja w działaniu (2018-2019)”⁵ zainicjowany został przez przedstawicieli lokalnej społeczności⁶. Organizatorem jest Gminny Ośro-

³ Ciekawą kategorią w przeglądzie jest „Godka między młodszym a starsym” polegająca na luźnej tematycznej rozmowie gwarą między przedstawicielem starszego i młodszego pokolenia opierająca się na dziedzictwie regionu ale poruszająca również tematy współczesne.

⁴ Projekt zrodził się dosłownie przy stole w Gminnym Ośrodku Kultury i Sportu podczas spotkań, w których uczestniczyli przedstawiciele lokalnej społeczności, ówczesny wójt (prowodrzy całego przedsięwzięcia), dyrekcja i pracownicy ośrodka oraz tzw. eksperci – badacze dziedzictwa z krakowskiego (UJ) i cieszyńskiego ośrodka akademickiego (UŚ).

⁵ Dofinansowany ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury w ramach programu „Kultura ludowa i tradycyjna” 2018 oraz funduszy Gminy Wiśniowa, <http://wisniowskijarmark.gokis-wisniowa.pl/>.

⁶ Główną inicjatorką była Grażyna Murzyn – lokalna regionalistka, z wykształcenia technik odzieżowy, która od lat zajmuje się wszelakim rękodziełem, szyje tradycyjne stroje ludowe i stroje inspirowane tzw. modą folk. Wszystkie haftuje wyłącznie ręcznie. Wraz z mężem prowadzi atelier regionalne oraz serwis i sklep internetowy „Beskid Art Deco”, w którym pracuje z grupą artystów i rękodzielników. Poza strojami w sklepie zakupić można lokalne pamiątki wykonane przez miejscowych artystów

dek Kultury i Sportu w Wiśniowej. Głównym partnerem projektu jest Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie. Ponadto partnerami są Gmina Wiśniowa, Gminna Biblioteka Publiczna im. Janiny Czaja w Wiśniowej oraz Fundacja Sztuki, Przygody i Przyjemności ARTS z Myślenic. Projekt swoim honorowym patronatem objęli Narodowy Instytut Dziedzictwa, Stowarzyszenie Twórców Ludowych, Małopolskie Centrum Kultury SOKÓŁ, Marszałek Województwa Małopolskiego oraz Starosta Powiatu Myślenickiego.

Wbrew nazwie (Wiśniowski Jarmark...), która sugerować może popularne dziś jednorazowe, lub cykliczne, ale w większości jednowymiarowe przedsięwzięcia eventowe projekt składa się z wielu konsekwentnie ze sobą połączonych działań – jasno zdefiniowanych, zaplanowanych i połączonych ze sobą etapów. Dodatkowo człon „w działaniu” odnosi się do performatywnych⁷ podejść w badaniach nad dziedzictwem, które polegają m.in. na przeniesieniu zainteresowań badawczych „z człowieka jako istoty wytwarzającej [lub jedynie odtwarzającej – przyp. aut.] na człowieka jako istotę działającą, (...) z narracji na akcję, z kontemplacji na działanie, z tego, co się stało, na to, co się staje, z komunikacji pośredniej na komunikację bezpośrednią” [Dudzik 2009: 426].

Projekt ukierunkowany jest na wypełnienie znaczących luk w zakresie inwentaryzacji, dokumentacji, ochrony, interpretacji i popularyzacji wybranego – przez samych mieszkańców – aspektu różnorodnego, pogranicznego dziedzictwa kulturowego Gminy Wiśniowa. Głównym jego celem jest zbadanie współczesnych znaczeń, funkcji i przemian profesji: rzemiosł, rękodzieła, lokalnego wytwórstwa, przetwórstwa oraz wszelkiej twórczości i produkcji gminnej – uchodzących wśród tamtejszej społeczności jako aktywności tradycyjne – w szerszym kontekście społeczno-kulturowym. Jednym z nich jest kontekst popularnych dziś działań na rzecz umacniania tożsamości lokalnej oraz prób budowania wspólnotowości wokół rodzimych tradycji (ich roli w życiu kulturowym: społecznym, religijnym, kulturalnym i ekonomicznym mieszkańców).

Podczas wstępnego rozeznania terenu potrzebnego jeszcze na etapie przygotowania ministerialnego wniosku na terenie gminy rozpoznano następujące (nadal czynne) tradycyjne profesje i rzemiosła: kowalstwo, ciesielstwo, stolarstwo, kamieniarstwo, artystyczne i użytkowe wyroby z drewna, zduństwo, masarstwo, piekarstwo i piekarnictwo, pszczelarstwo, wikliniarstwo, krawiectwo, hafciarstwo

i twórców. Misją „Beskid Art Deco” od jego powstania jest promowanie twórców z regionu Beskidu (zarówno zapomnianych twórców ludowych, jak i młodych początkujących artystów) oraz ochrona ginących zawodów związanych nierozdzielnie z kulturą i tradycją tego terenu.

⁷ Wieloznaczny, wielopoziomowy i niezwykle operatywny termin *performans* (ang. *performance*) poza popularnymi definicjami widowiskowymi tłumaczy się jako „wykonanie czegoś”, „wytworzenie czegoś”.

Il. 1. Fotografia z prywatnego archiwum Marii Poradzisz mieszkanki gminy Wiśniowa, Kobielnik 1939 (fot. autor nieznany)

(prawdziwe „zagłębie” stworzenia regionalnych strojów ludowych), koronkarstwo, opałkarstwo, wyroby ze słomy, rzeźbiarstwo, malarstwo, plastyka obrzędowa (w której należy wymienić przede wszystkim bardzo mocno reprezentowane

Il. 1. Aleksander Kus w swoim warsztacie: kowal, konstruktor maszyn, mechanik, muzyk w jednym – lokalna złota rączka – na tle zaprojektowanej i własnoręcznie wykonanej maszyny, Węglówka, wrzesień 2018 (fot. A. Rezaei)

bibułkarstwo), pisarska twórczość ludowa, rolnictwo, ochotnicza straż pożarna, profesja organisty i coraz bardziej dziś zanikająca profesja śpiewaka pogrzebowego, tradycyjne muzykowanie, amatorski ruch artystyczny, folklorystyczny. Ponadto w świadomości społecznej mieszkańców bardzo silny jest jeszcze jeden rodzaj tzw. specjalizacji zawodowej. Wiśniowa jeszcze w czasach przedwojennych oraz długo po wojnie słynęła (nie zawsze w sposób chwalebny) z uprawy i handlu koniczyną. Jej zbiór miał miejsce od połowy maja. „Najlepsze są te z drugiego pokosu. Suszy się je na rusztowaniach, a po omłóceniu przechowuje w ciepłych, przewiewnych miejscach. Była koniczyna czerwona, koniczyna biała, lucerna, a także inne gatunki traw, tańsze i mniej szlachetne np. życica zwana u nas rajgrasem” (fragment rozmowy z lokalnym mieszkańcem). Handel nasionami koniczyny jeszcze do lat osiemdziesiątych był głównym źródłem utrzymania wielu wiśniowskich rodzin. Jeżdżono z nią na jarmarki gdzie sprzedawano ją w staropolskich jednostkach miary tzw. kwarta lub garniec. Inicjatorzy i wykonawcy projektu wychodzą z założenia, że profesje te odegrały i nadal odgrywają ważną rolę w życiu mieszkańców gminy. Czy jednak te tradycyjne praktyki wykonawcze, wytwórcze – co niezwykle istotne zidentyfikowane bezpośrednio przez samych przedstawicieli lokalnej społeczności jako owa znacząca część ich spuścizny – traktowane są przez nią również jako współczesny potencjał prorozwojowy (kulturotwórczy, społeczny, turystyczny etc.) mogący przyczynić

się do rozpoznania oraz wykorzystania konkretnych zasobów niematerialnego i materialnego dziedzictwa gminy? Takie performatywne, aktywne podejście wpisuje się w założenia Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, według której dziedzictwem tym są różnorodne praktyki kulturowe realizowane przez członków danej wspólnoty w określonej przestrzeni kulturowej i w określonym kontekście kulturowym z użyciem związanych z nimi określonych artefaktów, z którymi członkowie tej wspólnoty nadal się utożsamiają (tj. czują się ich spadkobiercami i kontynuatorami). Tradycyjne profesje odwołują się bezpośrednio do dziedziny/domeny nazwanej w konwencji jako umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Kolejnym istotnym elementem projektu jest próba zbadania jak w pamięci lokalnej społeczności Gminy funkcjonują tytułowe jarmarki, które (według ksiąg parafialnych) odbywały się na tych terenach od ok. XVII wieku, oraz jaki mają one związek z tradycyjnymi profesjami współcześnie. Jeden z opisów jarmarków, jakie miały miejsce na tych terenach w okresie międzywojennym podaje:

W Wiśniowej odbywały się tzw. targi duże, gdzie handlowano bydłem. Możliwość prowadzenia targów wielkich była związana m.in. z niewielkimi odległościami do stacji kolejowych (9 km do Kasiny Wielkiej), utworzeniem specjalnych placów targowych oraz dzierżawą miejsc rzeźnikom. Jarmarki odbywały się w Wiśniowej regularnie w czwartki co dwa tygodnie [Mysieński 2003].

Po wojnie jarmarki dalej odbywały się w co drugi czwartek na placu pod cmentarzem. Z czasem w coraz mniejszym stopniu był to jednak handel żywymi zwierzętami, a w coraz większym, artykułami przemysłowymi, ziemiołodami itp. Zakupić można było ziemniaki do sadzenia, ziarno do siewu, koniczynę i inne nasiona traw z handlu i uprawy, z których Wiśniowa słynęła. Nadal przyjeżdżali drobni rzemieślnicy, u których można było nabyć np. "stylisko" do kosy czy plecione koszyki na siano. Na jarmarku mogły też pięknie ubrać się miejscowe elegantki. Górale przywozili różnorodne tkaniny, wśród których znajdowały się tzw. tybety amerykańskie i chustki zaś miejscowe hafciarki sprzedawały gorsety.

Jednym z zamierzeń lokalnych inicjatorów projektu jest bowiem próba ich reaktywacji (idea: cykliczne wielowymiarowe wydarzenie aktywizujące i integrujące różne grupy twórców i odbiorców zorientowane w pierwszej kolejności na społeczność miejscową). Ten rodzaj praktyki poza tym, że odzwierciedla w działaniu następną ważną profesję jaką jest handel i kupiectwo – szczególnie we współczesnej formie – wpisuje się z jednocześnie w dziedzinę/domenę, która we wspomnianej powyżej konwencji nosi nazwę zwyczajne, rytuały i obrzędy

święteczne. Ponadto projekt ma jeszcze jedno ambitne zadanie, które wypływa z powyższego zagadnienia. Ma na celu zbadać i przybliżyć jak w świadomości współczesnych mieszkańców rysują się wielokulturowe aspekty dziedzictwa tamtejszych pogranicznych terenów, które ukształtowały się m.in. poprzez obecność na nich społeczności żydowskiej trudniącej się głównie handlem. Tym samym badania prowadzone w gminie poza studiami nad dziedzictwem wpisują się w równie dziś popularny nurt badań nad pamięcią społeczno-kulturową: regionalną, lokalną.

Cele szczegółowe projektu obejmują:

- 1) zbadanie (geo)lokalizacji tradycyjnych profesji gminy (zarówno dawnych, jak i obecnych);
- 2) dotarcie do lokalnych twórców, rzemieślników, rękodzielników i zaproszenie ich do badań (nie tylko w charakterze informatorów ale również w charakterze partnerów/uczestników badań – partycypacyjne badania w działaniu);
- 3) zbadanie aranżacji wizualnej otoczenia pracy i działalności lokalnych twórców, rzemieślników, rękodzielników;
- 4) ustalenie genezy powstawania profesji, ich cech charakterystycznych oraz uchwycenie ich przemian, zbadanie funkcji i znaczenia tradycyjnych profesji w gminnych wspólnotach lokalnych oraz szerzej w społecznościach sąsiedzkich i ponadlokalnych;
- 5) zebranie i udokumentowanie wierzeń, obrzędów i rytuałów bezpośrednio związanych z tradycyjnymi profesjami;
- 6) upowszechnienie oraz promocja zbadanych i udokumentowanych profesji we współczesnej kulturze: przede wszystkim na terenie gminy i powiatu a w dalszej kolejności na terenie województwa małopolskiego oraz całej Polski.

Multimedialny materiał pozyskany i opracowany przez zespół badawczo-dokumentacyjny z Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie⁸ oraz pracowników Gminnego Ośrodka Kultury i Sportu w Wiśniowej, przy aktywnym współudziale lokalnej społeczności podczas etnograficznych badań terenowych, upowszechniony zostanie w atrakcyjnej formie odpowiadającej współczesnym kontekstom kulturowym zróżnicowanych odbiorców:

- problemowej, ilustrowanej tematycznej monografii (forma drukowana i elektroniczna) – książka udostępniona zostanie w wolnym dostępie. Publikacja

⁸ W składzie: Joanna Dziadowiec-Greganić (kierownik, koordynator naukowo-merytoryczny projektu), Anahita Rezaei, Aleksander Bratek Robotycki, Patryk Pawlaczyk, Mariusz Grabarski.

z założenia nie będzie tzw. klasyczną monografią X – ani historyczną, ani etnograficzną. Nie będzie też miała formy encyklopedii twórców ludowych, chociaż oczywiście zawarte w niej będą sylwetki respondentów. Zadaniem publikacji jest bowiem przede wszystkim przedstawienie i interpretacja jednego konkretnego wymiaru dziedzictwa tamtejszego regionu – szeroko pojętych tradycyjnych profesji – w działaniu;

- internetowej interaktywnej mapy tradycyjnych profesji: rzemiosł, rękodzieła, lokalnych produktów i ich twórców (charakter crowdsourcingowy – mieszkańcy gminy na bieżąco sami będą mogli rozbudowywać bazę);
- wystawy prezentującej stare fotografie mieszkańców przedstawiające tytułowe tradycje rzemieślnicze, rękodzielnicze, wytwórcze i przetwórcze oraz dawne lokalne jarmarki w działaniu, a także współczesne portrety ich narratorów tj. twórców, rzemieślników, rękodzielników, wśród których prowadzone były badania terenowe. Po zakończeniu projektu wystawa dostępna będzie również w formie wirtualnej na stronie projektu. Ważnym aspektem wystawy jest to, że będzie ona współtworzona przez mieszkańców. Warto podkreślić, że będą one prezentowane w swoich oryginalnych rozmiarach, pierwotnym formacie i kształcie, tak aby każdy mógł do nich podejść i je dotknąć nie zaś jako popularne od pewnego czasu wielkoformatowe wydruki. Koncept ten zachęcać ma do interakcji – rozmów i wspomnień na temat lokalnego dziedzictwa;
- tematycznych filmów stworzonych przez absolwentów warszawskiej Akademii Sztuk Pięknych, specjalność: nowe media), które pełnić będą rolę nie tylko dokumentacji całego przedsięwzięcia ale również formę profesjonalnych materiałów promujących Gminę Wiśniowa.
- konferencji/debat oraz animacyjnych spotkań praktyków i teoretyków;
- tematycznych widowisk współtworzonych przez różne pokolenia mieszkańców działających w lokalnym ruchu artystycznym, folklorystycznym;
- wieńczącego projekt jarmarku, który w swoim zamierzeniu bazować będzie na wspomnianych dawnych, cyklicznych jarmarkach wiśniowskich (współtworzonego w różnym wymiarze i charakterze przez mieszkańców a przede wszystkim przez wszystkich zidentyfikowanych w trakcie projektu przedstawicieli tradycyjnych profesji: rzemieślników, przetwórców, rękodzielników, twórców, artystów etc).

„Wiśniowski Jarmark Rzemiosł i Zawodów Tradycyjnych – lokalna tradycja w działaniu” jest projektem złożonym, niezwykle wielowymiarowym i przede wszystkim otwartym (forma włączająca, aktywizująca). Tym samym na wielu polach zaczyna

żyć przysłowiowym własnym życiem. Angażuje coraz to nowe grupy ze społeczności lokalnej, której jest poświęcony w pierwszej kolejności. Jako koordynatorów i realizatorów niezwykle cieszy nas jego rosnąca popularność oraz tak ważna ewoluująca inkluzywność, które generują z kolei coraz to szersze formy działań i współpracy znacznie wychodzące poza określony w projekcie scenariusz: m.in. dużo większa od zakładanej liczba wywiadów z respondentami, spotkań z mieszkańcami Gminy i okolic (o które zabiega sama społeczność), pogłębione kwerendy, których wynikiem są kolejne materiały z archiwów parafialnych, instytucjonalnych oraz – tak cennych – archiwów prywatnych. Jednymi z nich są niezwykle cenne materiały z gminnych ksiąg parafialnych (prowadzonych od 1620) oraz archiwalne inwentarze lokalnych wsi, z których można wywieść czym trudnili się ich mieszkańcy. Ponadto w ramach współpracy z zespołem projektowym wspomnianej już wyżej *Wisniowskiej godki* stworzona przez nich mapa przysiółków, która powstawała przy aktywnej pomocy społeczności lokalnej posłużyła do wywiedzenia z ich nazw profesji z jakich słynęli ich mieszkańcy (np. Kowalówka, Młynówka). Społeczność otworzyła przed nami swoje domy udostępniając m.in. różnorodne prywatne archiwa w postaci własnoręcznych zapisków, pamiętników, tomików, zdjęć, pamiątek rodzinnych i wreszcie kluczowych z perspektywy projektu wytworów szeroko pojętej twórczości własnej: rękodzieła, wyrobów, produktów ale także własnoręcznie skonstruowanych maszyn i wielofunkcyjnych wyrobów użytkowych i artystycznych oraz tzw. wytworów warsztatowych i garażowych. Wszystko to projekt szalenie ubogaca i – co najważniejsze – jest bezpośrednią informacją zwrotną z otoczenia o zasadności i potrzebie jego realizacji oraz prawdopodobnie – co widzimy już teraz – jego kontynuacji. Przypominając, że całe przedsięwzięcie zainicjowane zostało wspólnie przez przedstawicieli lokalnej społeczności staje się – co współcześnie jest szalenie cennym zjawiskiem – odpowiedzią na realną, a nie kreowaną potrzebę mieszkańców tego regionu.

Bibliografia

Dudzik Wojciech

2009: *Posłowie do wydania polskiego*, [w:] *Rytuał, dramat, święto, spektakl. Wstęp do teorii widowiska kulturowego*, red. J.J. MacAloon, przeł. K. Przyłuska-Urbanowicz, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, s. 423.

Mysiński Aleksander

2003: *Ziemia myślenicka w dwudziestolecie międzywojennym 1918–1939 r.*, Kraków: Muzeum Regionalne „Dom Grecki”.

Rak Maciej

2018: *Cel i adresat „Słownictwa i kultury ludowej gminy Wiśniowa”*, [w:] *Słownictwo i kultura ludowa Gminy Wiśniowa*, opieka naukowa M. Rak, Wiśniowa: Gminny Ośrodek Kultury i Sportu w Wiśniowej, s. 11-12.